ئافرەت لەنێوان توندوتیژی و ململانێی کۆمەڵگە.. شوانە حەسەن ئەبوبەکر

دەقی ئەم چەمکەی سەرەوە دەتوانین بڵێین پێکدێت لەو کردە توندوتیژییانەی بە شێوەیەکی سەرەکی دژی ژنان و کچان ئەنجام دەدرێت و ئەم جۆرە توندوتیژییانە بە جۆرێك لە جۆرەکانی تاوانی کینەیی دادەنرێت کاتێك بە تایبەتی ئاراستەی ژنان و کچان دەکرێت لەبەر ئەوەی کە رەگەزی مێن. توندوتیژییەکانی دژی ژن مێژوویەکی دوورو درێژی هەیە، ڕووداو و ڕادەی توندەتی کردەکان لە کاتێکەوە بۆ کاتێکی تر و لە کۆمەڵگەیەکەوە بۆ کۆمەڵگەیەکی تریش دەگۆڕدرێت. ئەم کردە توندوتیژییە بە ڕێکار و شێوازێکی چەوساندنەوە و داپڵۆسینی ژن دادەنرێت چ لە کۆمەڵگە یان پەیوەندی تاکەکەسی دا بێت و دەکرێت هۆکارەکەی بگەڕێتەوە بۆ هەستی (خاوەنداریەتی، باڵادەستی، سروشتێکی دەروونی توندوتیژانە و کینەیەکی زکماکی) بەرامبەر بە ژن لەلایەن کەسی توندوتیژەوە.

ڕاگەیاندنی نەتەوە یەکگرتووەکان دەربارەی نەهێشتنی توندوتیژی دژی ژنان دەڵێت "توندوتیژی دژی ژنان بریتییە لە بەرجەستەبوونی پەیوەندییە مێژوویە نایەکسانەکانی نێوان ژن و پیاو وە توندوتیژی دژی ژنان یەکێکە لە ڕێکار و شێوازە سەرەکییەکان کە ژنان بەزۆر و ناچاری دەخرێنە ئاستێکی نزمتر و کەمتر بە بەراورد بە پیاوان."سکرتێری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان، کۆفی ئەنان لە ڕاپۆرتێکی ساڵی ٢٠٠٦ کە لە ئابوونەی پەرەپێدانی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ ژنان بڵاوکرابووەوە ڕایگەیاند: توندوتیژی دژی ژنان و ژنان کێشەیەکی گشتگیرە و لە جیهان دا بەلایەنی کەمەوە هەموو سێ ژنێك دانەیەکیان ڕووبەڕووی لێدان، سێکسی زۆرەملێ یان دەستدرێژی بووتەوە لە خاڵێك لە خاڵەکانی ژیانی دا کە زۆرجار کەسی دەستدرێژیکەر کەسێکی ناسراوی ژیانی ژنەکە بووە.

توندوتیژی دژی ژنان دەچێتە خانەی چەند پۆل و بوارێکەوە وە توندوتیژی لەلایەن تاکەکەس و دەوڵەتیشەوە ئەنجام دەدرێت. هەندێك لە جۆرەکان کە لەلایەن تاکەکەسەوە ئەنجام دەدرێت (لاقەکردن، توندوتیژی خێزانی، دەستدرێژی سێکسی، منداڵ خستنەوەی زۆرەملێ، کوشتنی کچە ساواکان، دیاریکردنی ڕەگەز پێش لەدایکبوون و توندوتیژی پێش لە دایکبوون) و هەروەها کردە باو و نەریتییەکان

وەك (كوشتن لەسەر ناموس، توندوتيژى لە كاتى دەستگيرانى دا، خەتەنەكردنى ژنان، هاوسەرگيرى لەڕێى فڕاندن و هاوسەرگيرى زۆرەملێ). ئەو توندوتيژيانەى لەلايەن هەندێك لە دەوڵەتانەوە ئەنجام دەدرێت (لاقەكردن لە كاتى جەنگ دا، توندوتيژى سێكسى و كۆيلەكردنى سێكسى لە كاتى ناكۆكييەكان دا، نەزۆك كردنى زۆرەملێ، منداڵ لەباربردنى زۆرەملێ، توندوتيژى لەلايەن پۆليس يان كەسانى دەسەڵاتدار، بەردبەباران كردن و بەقامچى لێدان) و چەند شێوەيەكى ترى توندوتيژى وەك بازرگانى كردن بە ژنان و لەش فرۆشى زۆرەملێ كە ڕێكخراوە لەلايەن تۆرە تاوانكارييەكانەوە.

ڕێكخراوى تەندروستى جيهنى (World Health Organization – WHO) لە لێكۆڵينەوەكانى دەربارەى توندوتيژى دژى ژنان هەستاوە بە هەڵسەنگاندن و پۆلێن كردنى شێوازە جياوازەكانى توندوتيژييەكە كە ڕوودەدات بە درێژاى قۆناغەكانى ژيانى ژنان لە پێش لە دايكبوونييەوە تا تەمەنى پيرى.

شك ڵەوەدانيه كه ئاستى كولتوورى و روشنبيريى خهڵك و كۆمەڵگا لەپێوەندى لە گەڵ پرسى يەكسانى و مەسەلە كۆمەڵايەتييەكاندا لەخوارەوەدايە. توندوتيژى كۆمەڵگا پەيوەستە بە ئاستى هۆشيارى كۆمەڵگاوە، توندو تيژى دژى ژنان لەزۆرێك لە كۆمەڵگاكاندا باوە جگە لەئاينى سەپێندراو و نزمى ئاستى هۆشيارى تاكەكان لە كۆمەڵگا و ئەو داب و نەريتەو سيستمە كۆنە ك□ بەدرێژايى مێژوو ولاتان توشى بوون. توندو تيژى دژ بە ژنان لە هەر كۆمەڵگايەكدا بەدى دەكرێت ، بەڵام ئاستى ئەو توندو تيژيانە لە كۆمەڵگەيەكدا بۆ كۆمەڵگايەكى ديكە جياوازە. بەو مانايا كە توندو تيژى لەو وڵاتانەى كە ديمۆكراسى تياندا بەر چاوەو لە ئاستێكى باشى كۆمەڵايەتى و فەرهەنگيدان ، بەديدەكرێت، بەڵام جياوازيەكە لەوەدايە كە لە وڵاتانێك كە قانون و ياسا حاكمە، رێگە بە هيچ توند و تيژيەك نادرێت و مافى ژنان و پياوان لە ياساكان مسەوگەر كراوە و لەوانەشە لە هەندێك بواردا مافەكانى ژنان لەو وڵاتانەدا زياتر بێت لە مافەكانى پياوان ، بەڵام بەداخەوە لە كۆمەڵگا سونەتيەكان، ياساكان لەسەر بنەماى ئايين و مەزهەب دارێژراون كە لە زۆر بواردا دژياتى هەيە لە گەڵ ياساكانى مافى مرۆڤ. دياردەى توندوتيژى دژ بەژنان پيوەندى نيە بە كومەڵگايەكى تايبەت واتە دەسەلاتى سياسى يان كومەلايەتيەكى تايبەت بەڵكوو لە هەمو كومەڵگايەكى مروڤايەتى بەر چاو دەكەوێت. توندوتيژى لە دژى ژنان دياردەيەكى بەربڵاوى كۆمەڵگەى جيهانييە و بە شێوەيەكى بەربڵاو بە تايبەتى لە كۆمەڵگە دواكەوتووەكاندا بەبيانووى نەپاراستنى بەهاكانى نێو بنەماڵە، بە

توندترین شێوە ئازار دەدرێن تەنانەت دەکوژرێن. ژنی کورد بە هۆی نەریتی پیاوسالاری و سیستمی سیاسی و سیستەمی ئاینی بارودۆخێکی باشی نییە. لە جاڕنامەی پێشگیری لە توندتیژی دژی ژنان پەسندکراوی کۆمەڵەی گشتیی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان دا هاتوە، مەبەست لە “توندوتیژی دژی ژنان”، هەر کردەوەیەکی توندوتیژ لەسەر بناغەی جنسیەتە کە ببێتە هۆی ئازاردان و زیان پێگەیاندنی جەستەیی، جینسی، یان دەروونیی ژنان، وەک لێدان، هەڕەشە، بێبەشکردنی زۆردارانەی ئەوان لە ئازادی، زۆری لێ کردن و هتد کە لە ریزی ڕەفتار و کردەوەی توندوتیژدان”.

شوانە حەسەن ئەبوبەکر